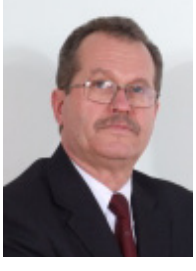
Alexandru ARSENI

Reunificarea națională și teritorială a românilor – legalitate și legitimitate

A.A. – avocat, doctor habilitat, conferențiar universitar la Facultatea de Drept, USM. Deputat în Parlament. Printre lucrările semnate: *Drept constituțional și instituții politice*, 1997; *Drept constituțional și instituții politice. Tratat*, vol. 1 – 2005, vol. 2 – 2014, 2019; *Jurisdicția constituțională a Republicii Moldova*, 2000; *Cetățenia – o nouă viziune și reglementare europeană*, 2002; *Suveranitatea națională de la construcție teoretică la realizare practică*, 2013; *Legitimitatea puterii de stat – Principiu edificator al statului de drept și democratic contemporan: Argumentare științifică și confirmare practică*, 2014. Deținător al medaliei „Meritul Civic", al Ordinului de Onoare și al Ordinului Republicii.

„… fără unire emanciparea națională nu este posibilă, iar fără emancipare națională nici drepturile și libertățile fundamentale nu pot fi asigurate."

(Federaliștii americani)

Unitatea națională și teritorială a românilor a fost și este o temă de cercetare abordată pe parcursul îndeosebi al secolelor XVIII-XX, continuând să rămână actuală în zilele noastre. Problema a fost expusă și argumentată pe plan istoric, juridic, diplomatic și chiar moral.

Începând cu ocupația din 1940 (reluată în 1944) până la proclamarea independenței Republicii Moldova și în zilele noastre, s-au conturat două mișcări diametral opuse: una naturală și divină – reîntregirea cu Patria-mamă România și cealaltă exportată și explicată de Rusia – „statalitatea".

Pe marginea acestei dispute, în urma unui studiu complex al actelor juridice (ceea ce nu înseamnă că neglijăm celelalte studii proreîntregire), în articolul de față, împărtășind pe deplin eternul adevăr de unitate națională și teritorială a românilor ca unic popor european, divizat încă în două state, argumen-

tăm acest adevăr prin prisma dreptului constituțional și a dreptului internațional, prin prisma principiului legitimității juridice pe fundalul tuturor celorlalte domenii ale existenței și prosperării unei națiuni, inclusiv a celei române.

Principiul unității naționale și teritoriale a fost reconfirmat și prin Carta de la Paris pentru o Nouă Europă. Aceasta, în virtutea anumitor circumstanțe generate de interese străine națiunii române și chiar contrare voinței ei.

Procesul istoric de consolidare și cimentare a unității naționale și teritoriale a românilor demonstrează legalitatea și legitimitatea acestei unități, confirmate și prin acte internaționale.

Contrar acestui fenomen natural și organic, încercările de a demonstra contrariul, adică existența și prosperarea unei părți a națiunii într-un stat independent, se soldează cu eșec și deznaționalizare. Or, unitatea națională și teritorială a românilor în cadrul României constituită la 1918 și până în 1940 a demonstrat evoluție și progres.

Așadar, suportul material și spiritual al emancipării, progresului și democrației într-un stat de drept este unitatea națională și teritorială a fiecărei națiuni și, respectiv, a națiunii române.

La etapa consecințelor războiului ruso-turc din 1806-1812, formele de guvernământ se încadrau în clasificarea dată de N. Machiavelli, potrivit căruia „toate statele, toate stăpânirile care au avut și au putere asupra oamenilor au fost și sunt fie republici, fie principate" (Machiavelli 2008: 13).

La 1812 Țara Moldovei era principat, cu statut de suzeranitate. „Suzeranitatea" în general prevede dreptul unui stat asupra altui stat, care are guvern propriu, dar nu are autoguvernare (DEX 2016). Sub acest statut domnitorilor „li s-a lăsat toată slobozenia și aproape toată putere de odinioară de a face legi, de a-i pedepsi pe supuși, de a căftăni sau a lua boieria, de a pune biruri, de a pune episcopii" (Cantemir 1992: 45). Chiar dacă nu dispunea de autonomie, integritatea teritorială era asigurată.

În timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812 imperiul rus urmărea doar un singur și veșnic scop – cucerirea de noi teritorii și subjugarea popoarelor. Această intenție o demonstrează rescriptul secret

al ţarului Alexandru I către comandantul armatei ruse feldmareşalul M.I. Kutuzov din 22 martie 1812: „V samoi je krainosti dozvoleaiu vam zakliuciti mir, poloja Prut, po vpadenii v Dunai, graniţei. *No sie dozvolenie vvereaiu licino vaşei otvetstvennosti, trebuiu neobhodimo, citobi ni odno liţo, bez izeatiia, ne bilo isvestno o siom do samogo ceasu podpisaniiu*" (cursivul nostru – A.A.) (Кутузов 1952: 851).

Această politică a fost clar apreciată şi de Rusia. „Ţarii, scria V.I. Lenin, promovau o politică de anexii, folosind mijloace grosolane, schimbând un popor cu altul potrivit unor înţelegeri cu alţi monahi (împărţirea Poloniei, tranzacţia încheiată cu Napoleon în ceea ce priveşte Finlanda ş.a.), aşa cum moşierii făceau între ei schimb de ţărani şerbi" (Ленин 1977: 7).

Ilegalitatea şi ilegitimitatea raptului Basarabiei din Principatul Moldovei au fost subiect de abordare şi în teoria marxistă: „Turcia, scria K. Marx, nu poate ceda ceea ce nu-i mai aparţine, pentru că Poarta Otomană n-a fost niciodată suverană asupra ţărilor române. Poarta însăşi recunoscuse acest lucru, când la Carlovitz, presată de poloni să le cedeze Moldo-Vlahia, ea răspunse că nu are dreptul de a face vreo cesiune teritorială, deoarece capitulaţiile nu-i conferă decât un drept de suzeranitate" (Marx 1964: 106).

Acest Tratat de la 1812 a fost calificat, la 2 octombrie 1812, de către 14 înalţi demnitari ai Ţării Moldovei membri ai Divanului (forul suprem de stat) drept „ruperea din trupul Moldovei" a teritoriului istoric de la răsărit de Prut, considerat de moldoveni „grânarul şi imaşul Principatului" (Uricariul 1857: 345-346).

Oricum, în 1812, ca în tot cursul istoriei sale, Moldova cu Basarabia formau împreună un stat deosebit, cu legile şi prinţul său, şi se aflau supuse numai la ceea ce diplomaţia a numit impropriu suzeranitatea Porţii Otomane. În această situaţiune Basarabia a fost în 1812, în actul „oficial de cesiune, dobândită de către Rusia de la Poarta Otomană, dar în realitate răpită de la legitimul şi adevăratul ei proprietar, care era Moldova, şi transmisă de către cei ce nu aveau drept s-o cedeze la cel ce nu avea drept s-o ia…" (Eminescu 1991: 16).

„Lupta patrioţilor români din teritoriile de la răsărit de Prut întru apărarea izvoarelor dreptului Principatului Moldova a permis menţinerea, cel puţin parţială, a populaţiei autohtone basarabene şi transnistrene în

cadrul sferei juridice a poporului român" (Grama 1994: 94). Aşadar, prin pacea de la Bucureşti din 1812 Basarabia, incontestabil, a fost anexată la Imperiul Rus. În dreptul internaţional, ***anexiunea*** caracterizează acţiunile de „încorporare prin violenţă de către un stat a unui teritoriu ce aparţine altui stat".

Însăşi noua putere rusă din 1917 afirma că prin anexarea ori contopirea unor teritorii străine *„… guvernul înţelege orice alipire a unei naţionalităţi mici ori slabe la un stat mare ori puternic fără consimţământul şi dorinţa acestei naţionalităţi, exprimată precis, limpede şi de bunăvoie, fără a ţine seama de faptul când a fost săvârşită această alipire forţată"* (cursivul nostru – A.A.), fără a ţine seama şi de faptul cât de dezvoltată ori înapoiată este naţia alipită cu forţa sau reţinută cu forţa în graniţele statului dat[1].

Dezvoltând această idee, în Decret se mai stipulează: „Dacă o naţiune oarecare este reţinută cu forţa în graniţele unui stat, dacă acestei naţiuni, contrar dorinţei exprimate de ea – indiferent dacă această dorinţă este exprimată în presă, prin adunări populare (ex.: Basarabiei – Soroca etc.), prin hotărâri ale partidelor sau prin proteste şi răscoale împotriva asupririi naţionale – nu i se acordă dreptul de a soluţiona fără cea mai mică constrângere, prin vot liber, problema privind formele existenţei sale ca stat, cu condiţia retragerii complete a trupelor naţiunii anexate sau în general ale naţiunii mai puternice, atunci alipirea ei constituie o anexiune, adică o cotropire şi o violenţă" (*Сборник* 1968: 27).

Marea revoluţie franceză a dat naştere unui nou proces istoric de organizare şi funcţionare a statelor în baza principiilor naţiunilor, concept şi temei juridic constituţional valabil şi astăzi.

Doctrinar, *naţiunea* este „forma superioară de comunitate umană şi este a) produsul unui îndelungat proces istoric având la bază b) comunitatea de origine etnică; c) de limbă; d) de cultură; e) de religie; f) de factură psihică; g) de viaţă; h) de tradiţii şi i) de idealuri, dar mai ales trecutul istoric şi de voinţa de a fi împreună a celor care au dăinuit pe un anumit teritoriu. Sentimentul naţional constituie astfel cel mai puternic ferment al coeziunii statului şi al permanenţei" (Deleanu 1996: 13).

Anume acest principiu a stat la baza Convenţiei de la Paris care s-a soldat cu unirea (din 4 ianuarie şi 24 ianuarie 1859) a Principatelor române într-un stat unitar naţional român.

Ulterior Principatele unite s-au prevalat de actele Congresului de la Paris din 1856 referitoare la principiul naţionalităţilor recunoscut astăzi cu titlul de autodeterminare naţională. Anume la 5 mai 1877 România şi-a proclamat independenţa faţă de Imperiul Otoman. În fapt şi de drept, a aplicat regula internaţională potrivit căreia „orice comunitate umană legată printr-o identitate de aspiraţii şi interese, de limbă, obiceiuri, caractere şi tradiţii are dreptul de a se elibera din agresiunea unui guvern străin şi de a se întrupa într-un stat propriu" (Drăganu 2000: 128)[2].

Primul Război Mondial (1914-1918), pe lângă toate grozăviile, s-a soldat şi cu căderea a trei imperii: Otoman, Rus şi Austriac. Din nou, în prim-plan s-a impus principiul naţionalităţilor, al autodeterminării naţionale. Astfel, în luna februarie 1917 în Rusia are loc revoluţia burghezo-democratică, iar la 26 octombrie 1917 – Revoluţia bolşevică. În vâltoarea evenimentelor, noua putere adoptă *Declaraţia drepturilor popoarelor din Rusia de la 2(15) noiembrie 1917,* prin care proclamă oficial „dreptul popoarelor din Rusia la libera autodeterminare până la separare şi formarea unui stat independent" (*Сборник* 1968: 36).

Dezvoltând acest act pentru realizarea dreptului naţiunilor la autodeterminare, Guvernul bolşevic (Consiliul Comisarilor Poporului) considera necesară, respectarea anumitor condiţii, printre care „c) *crearea în regiunea respectivă a unei conduceri provizorii, alcătuite din reprezentanţi aleşi în mod democratic ale naţiei, care se autodetermină*" (cursivul nostru – A.A.) (Ленин 1974: 130-131).

Sentimentul naţional al românilor basarabeni s-a resimţit imediat. Astfel, în zilele de 20-27 octombrie (2-9 noiembrie) 1917, în care îşi desfăşura lucrările Congresul II ostăşesc moldovenesc, Congresul proclamă (la 22 octombrie):

1) autonomia teritorială şi politică a Basarabiei, pornind de la principiul revoluţiei că fiecare popor are dreptul să-şi hotărască singur soarta;

2) alegerea biroului pentru organizarea parlamentului – Sfatul Ţării dintr-un număr de 120 deputaţi + 10 moldovenilor de peste Nistru (Halippa 1991: 73-74).

Realizând rezoluţiile Congresului, la 21 noiembrie 1917 are loc şedinţa de constituire a Sfatului Ţării[3], iar la 2 decembrie 1917 este proclama-

tă Republica Democratică Moldovenească. Ulterior, la 24 ianuarie 1918, Sfatul Țării proclamă independența Republicii Democratice Moldovenești[4].

Procesul emancipării naționale triumfă la 27 martie 1918 prin adoptarea de către Sfatul Țării a Actului unirii pe veci cu Patria-mamă România. Pe această cale legală Basarabia anexată de către Rusia la 1812 revine la matca naturală națională și teritorială.

Acest proces de unificare națională și dreptul la autodeterminare au fost subliniate de către președintele SUA Woodrow Wilson, care a reiterat că „viitoarea așezare internațională postbelică să aibă la bază ideea că fiecare popor are dreptul să-și aleagă suveranitatea sub care este chemat să trăiască" (*Apud* Drăganu 2000: 130).

Poporul român a realizat din plin acest drept. Astfel, căderea imperiului habsburgic este reflectată în „Manifestul imperial către popoarele Austriei" din 16 octombrie 1918, prin care împăratul decretează ca „… fiecare popor pe ținutul în care locuiește să formeze un stat propriu și că împăratul… va garanta fiecărui stat național neatârnarea sa…" (*Unirea* 1918).

Misiunea de a înfăptui acest act a fost încredințată „sfaturilor (consiliilor) naționale formate din deputații parlamentari ai fiecărei națiuni". În acest context, la 17 octombrie 1918 împăratul emite un ordin către armată și flotă în care, printre altele, se arată că „… se lasă cale liberă pentru dezvoltarea nestingherită a fiecărui popor spre binele lui…". În baza acestor reglementări, Congresul General al Bucovinei (Dieta), la 15 noiembrie 1918 a votat „Unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru cu regatul Românesc".

Unirea Transilvaniei se realizează prin altă procedură legală. Astfel, Consiliul Central Național Român prin circularele din 2/15 noiembrie 1918 convoacă Marea Adunare Națională Română. În același timp, Garda Națională Română depune jurământul de credință față de Consiliul Național Român.

La 18 noiembrie/1 decembrie 1918 Marea Adunare Națională Română a Tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia în ziua de 18

noiembrie, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România.

De menționat că toate cele trei acte de unire cu România (27 martie 1918, 1 noiembrie 1918 și 1 decembrie 1918) au fost ratificate prin decrete-legi și, respectiv, de către Rege.

Pe această cale, în baza principiului dreptului internațional al autodeterminării naționale și a actelor enunțate în ansamblu s-a încheiat procesul istoric de unificare națională și teritorială a românilor într-un stat modern legal și legitim constituit. Pe bună dreptate „Țara este Statul închegat care conține în sine atât națiunea, cât și solul. Statul organizat, așezat și pașnic, care stăruie pe drumul hotărât de soartă. Statul născut în mod natural din pământul plămădit cu sânge, iar nu o simplă creatură juridică de moment a unor interese și acorduri internaționale" (Teodorescu 1947; Oroveanu 1992: 263).

Sub aspect al dreptului internațional public, Conferința de pace de la Paris din 3 martie 1920 recunoaște unitatea statului român și, implicit, unirea Basarabiei cu România. Iar la 28 octombrie 1920 reprezentanții Angliei, Franței, Italiei și ai Germaniei, pe de o parte, și ai României, pe de altă parte, au semnat la Paris tratatul prin care se recunoaște suveranitatea României asupra Basarabiei. Acest tratat este ratificat în aprilie 1920 de Parlamentul României. La 19 mai 1922 tratatul a fost ratificat de Marea Britanie, iar mai apoi, la 11 mai 1924 – de către Parlamentul Franței (Cojocaru 1991).

Doar Rusia nu a recunoscut unirea Basarabiei cu România, ignorându-și, în stil specific, propriile acte normative valabile (indicate anterior). De remarcat contrariul civilizat al Austriei, care nu a pus la îndoială integritatea României.

Rusia sovietică, stabilind la 9 iunie 1934 relații diplomatice cu România, *de jure* a recunoscut unirea Basarabiei cu România. Dar, *de facto*, ca și în cazul Finlandei și al Poloniei, a reocupat teritorii din Finlanda (războiul ruso-fin), România, Polonia și Țările Baltice în baza Pactului Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939.

Consecința pactului: Basarabia și Nordul Bucovinei au fost anexate la URSS la 28 iunie 1940. Mai apoi Nordul Bucovinei, Ținutul Herța și

sudul Basarabiei sunt transmise în componența Ucrainei, iar din restul teritoriului și o parte din fosta RASS Moldovenească la 2 august 1940 la Moscova, contrar tuturor normelor dreptului internațional și chiar intern al URSS, a fost creată RSS Moldovenească. Situația s-a păstrat și după cel de-al Doilea Război Mondial.

Evenimentul de la 28 iunie 1940 analizat „prin prisma criteriilor fundamentale ale actelor legislative sovietice din 1917 și a normelor de drept internațional se prezintă ca o anexiune. Mai mult decât atât, demnitarii sovietici au tins să fundamenteze acest act nelegitim prin nelegiuirea comisă față de statul Moldovenesc la 1812" (Grama 1992: 38).

De remarcat că și poporul german a avut de suferit groaznic în urma Pactului Ribbentrop-Molotv fiind divizat în două state.

Abia în 1989 Parlamentul URSS – Congresul Deputaților a condamnat Pactul Ribentrop-Molotov. Republica Moldova, în calitate de Stat Suveran prin avizul adoptat de către Parlament la 23 iunie 1990 la fel condamnă pactul și consecințele lui asupra Basarabiei și Nordului Bucovinei (*Veștile* 1990).

Această poziție juridică este reconfirmată în Declarația Independenței din 27 august 1991, subliniindu-se ca parlamentele multor stat au declarat Pactul din 23 august 1939 nul și neavenit și cer lichidarea consecințelor pentru Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutului Herța.

În calitate de stat suveran, Republica Moldova, prin Hotărârea Parlamentului din 28 iulie 1990, aderă la Declarația Universală a Drepturilor Omului. În aceeași zi ratifică Pactele din 1966 în care se declară: „Toate popoarele au dreptul de a dispune de ele însele. În virtutea acestui drept ele își determină liber statutul politic și își asigură liber dezvoltarea economică, socială și culturală" (art.1) (*Pactul* 1998: 18, 30).

Ulterior, Republica Moldova a aderat la Actul final de la Helsinki și la Carta de la Paris pentru o nouă Europă, fiind admisă cu drepturi egale în OSCE. Semnificativă este Carta de la Paris, în care, pe lângă celelalte principii ale dreptului internațional, se stabilește încă unul, și anume: cel al „unității naționale". Astfel, textul Carta stipulează: „Reafirmăm egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul lor la autodeterminare, conform Cartei O.N.U. și normelor pertinente ale dreptului

internațional în acest domeniu, inclusiv ale celor referitoare la integritatea teritorială a statelor". Totodată prevede: „Luăm act cu mare satisfacție de Tratatul privind reglementarea definitivă cu privire la Germania, semnat la Moscova, la 12 septembrie 1990, și salutăm sincer faptul că poporul german (sublinierea noastră) s-a reunit într-un singur stat conform principiilor Actului final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa și în deplin acord cu vecinii săi. Realizarea unității naționale (sublinierea noastră) a Germaniei este o contribuție importantă la instaurarea unei ordini de pace justă și durabilă în Europa unită, democratică și conștientă de responsabilitatea sa în domeniul stabilității, păcii și cooperării (*Carta* 1998: 304).

Luând în calcul aceste stipulări, urmând spiritul și duhul Cartei de la Paris, constatăm, cu regret, că o singură națiune, și, anume, cea română nu este unificată și reunită într-un singur stat până în prezent. Iar practica unității naționale germane și reunificarea Germaniei servește nouă, românilor, exemplu de urmat, având în acest plan și reglementările de rigoare.

Mai mult ca atât, întru dezvoltarea spiritului Cartei de la Paris pentru o Nouă Europă, Parlamentul European, prin Rezoluția din 19 septembrie 2019, condamnă actele de agresiune, crimele împotriva umanității și violarea drepturilor omului comise de regimurile totalitare – nazist și comunist – subliniind totodată faptul că cel de-al Doilea Război Mondial a fost rezultatul imediat al Pactului Ribbentrop-Molotov.

În acest context, Rezoluția Parlamentului European invită „toate statele-membre ale UE să efectueze o evaluare clară și principială a crimelor și actelor de agresiune comise de regimurile totalitare comuniste și de regimul nazist". Or, România tocmai este jertfă a acestui Pact, prin care i-au fost răpite Basarabia (astăzi Republica Moldova), Ținutul Herța și Nordul Bucovinei, aceste teritorii fiind ocupate la 28 iunie 1940 de către Uniunea Sovietică prin ultimatul din 26 iunie 1940.

Rezoluția încurajează România să inițieze o evaluare deplină a consecințelor Pactului Ribbentrop-Molotov pentru Republica Moldova, Ținutul Herța și Nordul Bucovinei înlăturarea lor prin reîntregirea acestor teritorii cu România – consecință legală și legitimă din punct de vedere juridic și al Adevărului Divin.

Studiul efectuat în materia unității naționale și statale a românilor în baza normelor și principiilor dreptului internațional ne permit să formulăm următoarele concluzii.

1. Raptul Basarabiei la 1812 din corpul Principatului Moldav și cel din 28 iunie 1940 din corpul statului național, unitar România constituie acte de anexe, condamnate de normele și principiile unanim recunoscute ale dreptului internațional.

2. Spiritul unității naționale este inerent societății umane evoluate la calitate de națiune, fapt demonstrat în istoria omenirii. Statele nord americane după proclamarea independenței s-au unificat într-o singură națiune. Polonia a fost divizată de trei ori, dar nu și-a creat state, ci s-a unificat.

3. Unirea principatelor din 4-24 ianuarie 1859 este legală și legitimă, fiind săvârșită în baza principiului naționalităților.

4. Formarea statului Român la 1 decembrie 1918 prin Unirea Basarabiei la 27 martie 1918, a Bucovinei la 1 noiembrie 1918 și a Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Maramureșului la 1 decembrie 1918 constituie un proces firesc legal și legitim confirmat și de normele și principiile dreptului constituțional și ale dreptului internațional.

5. Proclamarea independenței Republicii Moldova și ratificarea Acordului cu Uniunea Europeană este un pas firesc, legal și legitim de integrare în UE și de reîntregire națională a poporului român.

6. Pornind de la normele și principiile dreptului internațional și, în special, ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă, poporul Republicii Moldova ca parte a Națiunii Române, la fel ca și poporul german, are dreptul la unitate națională – drept fundamental al Națiunilor Unite libere și prospere.

Considerăm că realizarea acestui drept este legală și legitimă pentru Republica Moldova, pornind de la principiul unității popoarelor stabilit în Carta de la Paris pentru o Nouă Europă el urmează să-și găsească exprimare *prin acceptarea necondiționată și în mod prioritar a Republicii Moldova în cadrul UE ca formă juridică de reintegrare și reunificare cu România. Acesta va fi triumful adevărului.*

Note

[1] Decretul despre pace din 26 octombrie (8 noiembrie) 1917. În: Ленин В.И. *Полн. собр. соч.*, том 35, с.14.
[2] Acest principiu va sta și la baza proclamării independenței Basarabiei la 24 ianuarie 2018.
[3] Vezi „Patrimoniu", 1990, nr.1, p.161.
[4] Vezi „Patrimoniu", 1991, nr.3, p.61.

Bibliografie

Cantemir 1992 = Dimitri Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Chișinău, Hyperion, 1992, p. 45.

Carta 1998 = Carta de la Paris pentru o nouă Europă din 21 noiembrie 1990. Republica Moldova a aderat prin Hotărârea Parlamentului nr.707-XII din 10 septembrie 1991. În *Tratate internaționale*, Ediție oficială, vol. 1, 1998.

Cojocaru 1991 = Gh. Cojocaru, *Recunoașterea internațională a Marii Uniri*, în „Cugetul", 1991, nr.4.

Deleanu 1996 = Ion Deleanu, *Drept constituțional și instituții politice. Tratat*, vol. 2, București, Europa Nova, 1996.

DEX 2016 = *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Univers enciclopedic, 2016.

Drăganu 2000 = Tudor Drăganu, *Drept constituțional și instituții politice*, vol.1, Cluj-Napoca, 2000.

Eminescu 1991 = Mihai Eminescu, *Basarabia*, Chișinău, Verba, 1991.

Grama 1992 = D. Grama, *Anexarea Basarabiei la URSS în 1940 – consecință a sfârtecării statului Moldovenesc în 1812*. În „Cugetul", 1992, nr. 2.

Grama 1994 = Dumitru Grama, *Destin* românesc, în „Revistă de istorie și cultură", 1994, nr.1.

Halippa 1991 = Pan Halippa, *Întâiul Congres al ostașilor și ofițerilor moldoveni din Chișinău*. În „Politica", 1991, nr. 4.

Machiavelli 2008 = Nicolo Machiavelli, *Principele*, București, Mondero, 2008.

Marx 1964 = K. Marx, *Însemnări despre români*, București, 1964.

Oroveanu 1992 = Mihai T. Oroveanu, *Istoria dreptului românesc și evoluția instituțiilor constituționale*, București, Cerma, 1992.

Pactul 1998 = Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16 decembrie 1966, Ratificat prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28 iulie 1990. În *Tratate internaționale*, Ediție oficială, vol.1, 1998.

Teodorescu 1947 = A. Teodorescu, *Valoarea juridică a unui cuvânt românesc*. În „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice. 1945-1956", Seria III, Tomul XXVIII, București, Imprimeria națională, 1947.

Unirea 1918 = *Unirea*. În „Foaie bisericească politică”, Anul XXVIII, nr. 65, 23 octombrie 1918.

Uricariul 1857 = Uricariu, vol. IV, Iaşi, 1857.

Veştile 1990 = *Veştile Sovietului Suprem*, 1990, nr.6, 7, art. 186.

Кутузов 1952 = Кутузов М. И., *Сборник документов*, том 3, Москва, 1952.

Ленин 1974 = В.И. Ленин, *Полное собрание сочинений в 55 томах*. Том 35. Октябрь 1917-март 1918. Издание пятое, Москва, Издательство политехнической литературы, 1974.

Ленин 1977 = В.И. Ленин, *Полное собрание сочинений в 55 томах*. Том 32. Май-июнь 1917. Издание пятое, Москва, Издательство политехнической литературы, 1977.

Сборник 1968 = *Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР*, том 1, Москва, 1968.